

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาวจัยและข้อเสนอแนะ

ปัญหาเรื่องอาชีพนับว่าเป็นปัญหาสำคัญและน่าสนใจศึกษามาก เพราะการทำงานเพื่อประกอบอาชีพนั้น เป็นสิ่งสำคัญต่อชีวิตมนุษย์และเป็นบ่อเกิดของสิ่งอื่น ๆ ที่ตามมา คือ มีผลต่อสภาพจิตของคน สถานภาพทางสังคม รวมตลอดไปถึงวิถีทางในการดำรงชีวิต ผู้ที่ใช้วิชาชีพกฎหมายหรือนักกฎหมาย เป็นผู้ประกอบอาชีพที่มีบทบาทสำคัญในสังคม ในฐานะเป็นผู้เสริมสร้างความสงบและยุติธรรมในสังคม การได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับความต้องการในการประกอบอาชีพนี้ จะส่งผลให้เกิดประโยชน์ในเรื่องการจัดสรรงานให้มีความสอดคล้องกันระหว่างความต้องการของตลาดและบุคลากร ด้วยเหตุนี้การศึกษาครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจถึงความต้องการประกอบอาชีพของนักศึกษานิติศาสตร์ โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ

- (1) เพื่อศึกษาให้รู้ถึงปัจจัยทางด้านสังคมวิทยาและจิตวิทยาของนักศึกษานิติศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับปณิธานอาชีพทางกฎหมาย
- (2) เพื่อศึกษาให้ทราบถึงระดับของปณิธานทางอาชีพของนักศึกษานิติศาสตร์
- (3) เพื่อศึกษาถึงระดับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และระดับความกลัวความล้มเหลว ในการทำนวยระดับปณิธานทางอาชีพที่ใช้วิชากฎหมาย
- (4) เพื่อศึกษาให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านสังคมวิทยาและจิตวิทยากับปณิธานทางอาชีพของนักศึกษานิติศาสตร์

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการแจกแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างนักศึกษานิติศาสตร์ จำนวน 136 ตัวอย่าง จากสถาบันต่าง ๆ ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ และวิทยาลัยศรีปทุม ซึ่งผลการศึกษารูปได้ ดังนี้

ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ เป็นนักศึกษานิติศาสตร์หญิงและชายจำนวนเท่ากัน คือ หญิง 68 คน และชาย 68 คน นักศึกษาส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในกรุงเทพมหานคร สภาพของครอบครัว บิดามารดาของนักศึกษามีการศึกษาอยู่ในระดับต่ำเป็นส่วนมาก คือ จบ

การศึกษาระดับประถมศึกษาตอนต้นและประกอบอาชีพในระดับปานกลาง นักศึกษาที่มีความสามารถทางการเรียนดี มีเพียงร้อยละ 22.1 และมีนักศึกษาที่มีความสามารถทางการเรียนต่ำมากที่สุดคือ ร้อยละ 80.2 หรือจำนวน 109 คน ร้อยละ 72.8 หรือจำนวน 99 คน จะศึกษาต่อทางด้านกฎหมาย ส่วนที่เหลือศึกษาต่อด้านอื่น ๆ ได้แก่ บริหารธุรกิจ ภาษา

ลักษณะการเลือกประกอบอาชีพของนักศึกษานิติศาสตร์

ลักษณะการเลือกประกอบอาชีพ มี 4 ลักษณะ คือ 1) ปฏิเสธทางอาชีพที่ใช้วิชากฎหมายโดยตรง 2) อาชีพแรกที่จะเลือกประกอบเมื่อจบการศึกษาแล้ว 3) อาชีพที่จะเลือกประกอบเป็นอันดับที่ 2 และ 4) ความคาดหวังทางอาชีพที่ใช้วิชากฎหมายโดยตรง จากข้อมูลที่ได้จากตัวอย่างในการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ส่วนใหญ่แล้วนักศึกษานิติศาสตร์จะเลือกประกอบอาชีพที่นายความมากที่สุด รองลงมา คือ อาชีพอัยการและผู้พิพากษา อย่างไรก็ตาม ยังมีนักศึกษาจำนวนหนึ่ง (ร้อยละ 13.3) ไม่ปรารถนาที่จะประกอบอาชีพที่ใช้วิชากฎหมายโดยตรง แต่ปรารถนาที่จะรับราชการและทำงานในรัฐวิสาหกิจ ทำงานในบริษัทเอกชน และประกอบธุรกิจส่วนตัว

สำหรับอาชีพแรกที่นักศึกษานิติศาสตร์จะเลือกประกอบเมื่อจบการศึกษาแล้ว อาชีพที่นายความ ยังคงเป็นอาชีพที่นักศึกษานิติศาสตร์จะเลือกมากที่สุด รองลงมาเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับงานด้านธุรกิจและบริษัท ถึงร้อยละ 17.7 หรือจำนวน 24 คน ส่วนอาชีพที่นักศึกษาจะเลือกประกอบเป็นอันดับสองหลังจากไม่บรรลุอาชีพแรก ปรากฏว่าเป็นอาชีพที่เกี่ยวข้องกับงานบริษัท หรือธนาคาร มากที่สุด คือ ร้อยละ 24.2 ของตัวอย่างทั้งหมดหรือจำนวน 33 คน รองลงมาเป็นอาชีพที่นายความ ร้อยละ 18.4

ส่วนความคาดหวังทางอาชีพของนักศึกษานั้น ปรากฏว่านักศึกษามีความคาดหวังทางอาชีพว่าจะประกอบอาชีพที่นายความมากที่สุด คือ ร้อยละ 39 รองลงมาเป็นอาชีพที่ตำรวจ ตำรวจและที่ปรึกษากฎหมายของบริษัทห้างร้านขนาดใหญ่

จากข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่านักศึกษานิติศาสตร์ ส่วนใหญ่มีความปรารถนาและความคาดหวังว่าจะประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายโดยตรง แต่ในระยะแรก ๆ หมายถึงเมื่อจบการศึกษาใหม่ ๆ นักศึกษานิติศาสตร์สนใจอาชีพด้านอื่น ๆ ยิ่งเมื่อไม่สามารถบรรลุอาชีพที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายได้ในขั้นแรก นักศึกษาจะเลือกประกอบอาชีพอื่น ๆ ด้านธุรกิจหรือประกอบธุรกิจส่วนตัว

อย่างไรก็ตาม เมื่อจัดประเภทอาชีพต่าง ๆ ให้อยู่ในลักษณะปณิธานทางอาชีพระดับต่าง ๆ รวมทั้งความคาดหวังทางอาชีพระดับต่าง ๆ ปรากฏว่า นักศึกษานิติศาสตร์ ส่วนใหญ่มีปณิธานทางอาชีพระดับสูง (คือเลือกอาชีพที่มีเกียรติภูมิสูง ได้แก่ ผู้พิพากษา อัยการ) แต่กลับมีความคาดหวังทางอาชีพระดับต่ำ (คือเลือกอาชีพทนายความ นิติกร นายทหารพระธรรมนูญ) ซึ่งผิดไปจากความคาดหมายว่า เมื่อมีปณิธานทางอาชีพระดับสูงก็น่าจะมีแนวโน้มที่จะมีความคาดหวังทางอาชีพระดับสูงด้วย ความแตกต่างนี้สะท้อนให้เห็นว่า อาจจะมีอุปสรรคต่าง ๆ ในการเข้าสู่อาชีพอื่น ๆ ที่ยังไม่ได้เข้ามาศึกษาในการศึกษาครั้งนี้

การศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังคมวิทยาและจิตวิทยากับระดับปณิธานทางอาชีพของนักศึกษานิติศาสตร์

เป็นการทดสอบสมมติฐานเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และความกลัวความล้มเหลว (แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์รวม) โอกาสในการเข้าสู่อาชีพ ค่าของสิ่งล่อใจในอาชีพกับระดับปณิธานทางอาชีพของนักศึกษานิติศาสตร์ ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า

(1) ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์รวม (แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และความกลัวความล้มเหลว) กับปณิธานทางอาชีพ แสดงว่าแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์รวมไม่มีอิทธิพลต่อการกำหนดปณิธานทางอาชีพของนักศึกษานิติศาสตร์ ผลที่ปรากฏออกมาชี้ให้เห็นว่านักศึกษาที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์รวมสูงและต่ำ ต่างก็มีปณิธานทางอาชีพระดับสูง คือเลือกอาชีพ ผู้พิพากษา อัยการ เป็นส่วนมาก ตัวแปรเกี่ยวกับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์จึงไม่ใช่ตัวกำหนดที่สำคัญ

(2) พบว่าโอกาสในการเข้าสู่อาชีพมีความสัมพันธ์กับปณิธานทางอาชีพ ในระดับสูง และมีทิศทางของความสัมพันธ์เป็นเชิงลบ คือ นักศึกษาเลือกอาชีพระดับสูงและมีโอกาสในการเข้าสู่อาชีพน้อย และนักศึกษาเลือกอาชีพระดับต่ำที่มีโอกาสในการเข้าสู่อาชีพมาก ผลที่ปรากฏออกมาเช่นนี้ อาจจะอธิบายได้ว่าเพราะโอกาสในการเข้าสู่อาชีพเป็นตัวกำหนดการตัดสินใจเลือกประกอบอาชีพต่าง ๆ อาชีพใดที่บุคคลเห็นว่ามีโอกาสในการเข้าสู่อาชีพมาก เขารับรู้ว่าอาชีพนั้นง่ายในการที่จะบรรลุถึงได้ นั่นคือ มักจะเป็นอาชีพที่มีเกียรติภูมิต่ำหรือเป็นอาชีพที่สังคมยอมรับร่วมกันว่าอยู่ในระดับชั้นทางอาชีพต่ำกว่าอาชีพที่มีโอกาสบรรลุถึงได้ยากกว่าหรือน้อยกว่าอาชีพที่ยาก ๆ (มีเกียรติภูมिरะดับสูง) หรือโอกาสในการเข้าสู่อาชีพน้อย มักจะเป็นอาชีพที่ดึงดูดคนให้อยากทำมากกว่าอาชีพระดับเกียรติภูมิต่ำและมีโอกาสในการเข้าสู่อาชีพมาก ๆ

(3) พบว่าค่าของสิ่งล่อใจในอาชีพมีความสัมพันธ์กับปณิธานทางอาชีพค่อนข้างน้อย และมีทิศทางของความสัมพันธ์เป็นเชิงบวก คือ นักศึกษามีปณิธานทางอาชีพระดับสูง และอาชีพที่เลือกเป็นอาชีพที่มีค่าของสิ่งล่อใจสูงด้วย ค่าของสิ่งล่อใจในอาชีพยิ่งสูง ยิ่งมีปณิธานทางอาชีพระดับสูง เพราะอาชีพที่ถูกจัดให้อยู่ในระดับสูง ย่อมจะมีสิ่งล่อใจต่าง ๆ มาก เป็นตัวดึงดูดให้ปรารถนาที่จะประกอบอาชีพนั้น

(4) ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ร่วมกับโอกาสในการเข้าสู่อาชีพ ตามปณิธานของนักศึกษานิติศาสตร์ คือ สมมติฐานที่ว่า นักศึกษาที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์รวมสูงจะมีปณิธานทางอาชีพตามที่เล็งเห็นว่าโอกาสในการเข้าสู่อาชีพมีระดับปานกลางนั้น ไม่ได้รับการยืนยันจากค่าสถิติ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษา แม้จะทดสอบสมมติฐานแล้วไม่พบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญก็ปรากฏว่า นักศึกษานิติศาสตร์ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์รวมสูง มีแนวโน้มมีปณิธานทางอาชีพหรือเลือกอาชีพตามที่เล็งเห็นว่าโอกาสในการเข้าสู่อาชีพมีมากและปานกลาง ส่วนนักศึกษาที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์รวมต่ำมีแนวโน้มเลือกอาชีพที่เล็งเห็นว่าโอกาสในการเข้าสู่อาชีพมีน้อย ผลปรากฏออกมาเช่นนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ Atkinson (1978) คือผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์รวมสูงจะเลือกอาชีพที่มีโอกาสบรรลุผลระดับปานกลาง และยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Mahone (1960) ที่พบว่า ผู้ที่มีความกลัวความล้มเหลว (แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์รวมต่ำ) มักจะเลือกอาชีพที่ไม่ตรงตามความเป็นจริง คือ เลือกอาชีพที่ยากเกินไป (โอกาสในการเข้าสู่อาชีพมีน้อย)

การศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรภูมิหลังกับระดับปณิธานทางอาชีพของนักศึกษานิติศาสตร์

ในการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรภูมิหลังกับระดับปณิธานทางอาชีพของนักศึกษานิติศาสตร์ ซึ่งผลจากการวิเคราะห์ทางสถิติ จากไคสแควร์ ปรากฏผลดังนี้

1) สถาบันการศึกษากับระดับปณิธานทางอาชีพของนักศึกษา มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นักศึกษานิติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีปณิธานทางอาชีพระดับสูงกว่านักศึกษาของสถาบันอื่น ๆ

2) ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างเพศ ภูมิลำเนาเดิม ระดับการศึกษาของบิดา และระดับอาชีพของบิดาของนักศึกษากับระดับปณิธานทางอาชีพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่เป็นดังนี้ อาจจะเป็นเพราะว่านักศึกษานิติศาสตร์ส่วนใหญ่จะมีภูมิหลังทางครอบครัวที่คล้าย ๆ กัน

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังคมวิทยาและจิตวิทยากับความคาดหวังทางอาชีพ ของนักศึกษานิติศาสตร์

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทางสังคมวิทยาและจิตวิทยากับความคาดหวังทางอาชีพนั้น เป็นการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบกับปณิธานทางอาชีพ เมื่อความคาดหวังทางอาชีพเป็นการเลือกอาชีพโดยคำนึงถึงเงื่อนไขและองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งนักศึกษาแน่ใจว่าจะสามารถประกอบอาชีพนั้นได้จริง การทดสอบด้วยค่าไคสแควร์ พบว่า โอกาสในการเข้าสู่อาชีพกับความคาดหวังทางอาชีพมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐5 และมีขนาดของความสัมพันธ์ระดับปานกลางและเป็นไปในเชิงลบ ส่วนแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์รวมและค่าของสิ่งล่อใจในอาชีพ ไม่มีความสัมพันธ์กับความคาดหวังทางอาชีพ

จากผลการวิจัยดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาบางอย่าง ซึ่งจะได้นำเสนอต่อไป พร้อมทั้งข้อเสนอแนะ

การอภิปรายผล

การวิจัยเรื่องปณิธานทางอาชีพของนักศึกษาริชากกฎหมาย : ศึกษาเฉพาะนิสิตนักศึกษาคณะนิติศาสตร์ชั้นปีที่ 4 ในเขตกรุงเทพมหานคร ได้ให้ข้อคิดต่าง ๆ ซึ่งนับว่ามีประโยชน์ทั้งในแง่ทฤษฎี ระเบียบวิธีวิจัยและการนำไปปฏิบัติ

เมื่อพิจารณาในเชิงทฤษฎี ทฤษฎีและแนวความคิดที่นำมาใช้ในการศึกษาเรื่องปณิธานทางอาชีพนั้น เมื่อได้นำมาทดสอบกับข้อมูลจริงที่เก็บจากตัวอย่างประชากรที่เป็นนิสิตนักศึกษาคณะนิติศาสตร์ชั้นปีที่ 4 ในเขตกรุงเทพมหานครแล้ว จะมีลักษณะที่สอดคล้องกันหรือไม่เพียงใด เมื่อพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ กับตัวแปรปณิธานทางอาชีพแล้ว ผลการวิจัยที่ได้แสดงให้เห็นว่าตัวแปรโอกาสในการเข้าสู่อาชีพ และค่าของสิ่งล่อใจในอาชีพ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลในการกำหนดปณิธานทางอาชีพ ส่วนตัวแปรแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และความกลัวความล้มเหลวนั้น ไม่มีผลต่อการกำหนดปณิธานทางอาชีพ ซึ่งผลการวิจัยนี้ไม่เป็นไปตามทฤษฎีและขัดแย้งกับการศึกษาของ Burnstein (1963) และการศึกษาของ Tseng และ Carter (1970) ซึ่งพบว่าแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และความกลัวความล้มเหลวเป็นตัวกำหนดปณิธานทางอาชีพ

สำหรับการศึกษาความคาดหวังทางอาชีพเพื่อเป็นการเปรียบเทียบกับปริมาณทางอาชีพ ปัจจัยที่มีความสามารถในการอธิบายความแตกต่างของความคาดหวังทางอาชีพ คือ โอกาสในการเข้าสู่อาชีพ เพียงปัจจัยเดียว ผลจากการศึกษาครั้งนี้ สะท้อนให้เห็นว่า ปัจจัยที่สามารถอธิบายเกี่ยวกับการเลือกอาชีพนั้น เป็นปัจจัยภายนอก ผลการศึกษาครั้งนี้ไม่สอดคล้องกับทฤษฎีที่ได้กล่าวไว้

กล่าวได้ว่า การนำเอาทฤษฎีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์มาศึกษาเรื่องนี้ในสังคมไทย ยังไม่ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะลักษณะสังคมไทย ไม่ได้เป็นสังคม-สัมฤทธิ์สัมพันธ์ ที่เน้นค่านิยมของความสัมฤทธิ์ผลเป็นหลัก คนส่วนใหญ่ไม่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เป็นพื้นฐานของบุคลิกภาพ บุคคลยังตัดสินใจเลือกอาชีพโดยพิจารณาในเรื่องของโอกาสในการเข้าสู่อาชีพและประโยชน์ที่จะได้รับการประกอบอาชีพ ฉะนั้นจึงควรนำเอาทฤษฎีที่อาจจะสามารถอธิบายปรากฏการณ์นี้ได้ คือ ทฤษฎีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ มาช่วยเสริมการอธิบายร่วมกับทฤษฎีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ด้วย

สำหรับประเด็นที่เกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบ bivariate correlation แบบธรรมดา เมื่อพบว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยใด ปัจจัยหนึ่งกับปริมาณทางอาชีพอย่างมีนัยสำคัญแล้ว จะพิจารณาต่อไปถึงขนาดของความสัมพันธ์โดยดูจากค่า Cramer's V เมื่อตัวแปรอิสระเป็นระดับกลุ่ม (nominal variable) และพิจารณาขนาดและทิศทางความสัมพันธ์ของ 2 ตัวแปร โดยดูค่า Gamma เมื่อตัวแปรอิสระเป็นตัวแปรอันดับ (ordinal variable) ดังนั้น ในแง่ของระเบียบวิธีวิจัย จะทำให้ทราบว่าปัจจัยใดมีความสัมพันธ์กับปริมาณทางอาชีพอย่างมีนัยสำคัญมากที่สุดไปน้อย ตามลำดับ

ประเด็นสุดท้ายเกี่ยวกับการนำผลการวิจัยไปปฏิบัตินั้น จากการคาดหวังเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัยที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นมาแล้วว่า ถ้าเราสามารถทราบปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อปริมาณทางอาชีพว่ามีอะไรบ้าง ก็สามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้วางแผนในการพัฒนาได้ เมื่อพิจารณาจากผลการวิจัยจะเห็นได้ว่า ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อปริมาณทางอาชีพของนักศึกษา ก็คือ โอกาสในการเข้าสู่อาชีพ และค่าของสิ่งล่อใจในอาชีพ นักศึกษาจะมีปริมาณทางอาชีพระดับใดนั้น ได้พิจารณาถึงโอกาสในการเข้าสู่อาชีพ และค่าของสิ่งล่อใจในอาชีพเป็นสำคัญ ดังนั้น ควรให้ความสำคัญกับตัวแปรทั้งสอง หากนักศึกษามีปริมาณทางอาชีพระดับสูง จะทำให้ความตั้งใจในการประกอบอาชีพเพิ่มสูงขึ้นด้วย อาชีพที่มีโอกาสในการเข้าสู่อาชีพน้อย (ยากในการบรรจุ) ล่อใจให้อยากทำมาก และค่าของสิ่งล่อใจในอาชีพนั้นก็สูงด้วย

ข้อจำกัดและปัญหาในการศึกษา

(1) ปัญหาการขาดแคลนผลงานวิจัยในประเทศไทยเกี่ยวกับการศึกษาปัจจัยทางด้านจิตวิทยาที่มีความสัมพันธ์กับปริมาณทางอาชีพโดยตรง นอกจากนี้ยังไม่เคยมีการนำแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์มาใช้เป็นกรอบการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ในสังคมไทยมาก่อน ทำให้ขาดข้อมูลที่จะนำมาอ้างอิงได้

(2) ปัญหาในการเก็บรวบรวมข้อมูล นับตั้งแต่ทำหนังสือติดต่อถึงคณบดีคณะนิติศาสตร์ของสถาบันต่าง ๆ ในราวปลายเดือนมกราคม 253๑ เป็นต้นมา ผู้วิจัยก็ได้ดำเนินการทดสอบแบบสอบถามและทดสอบหาค่าความน่าเชื่อถือของเครื่องมือวัดในแบบสอบถาม เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้ได้แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ใช้เวลาในการดำเนินการทั้งหมดประมาณ 2 สัปดาห์ กว่าที่จะดำเนินการเก็บข้อมูลจริงตามสถาบันต่าง ๆ ที่อยู่ในข่ายที่จะศึกษาก็ประมาณเกือบกลางเดือนกุมภาพันธ์ 253๑ ซึ่งเมื่อถึงระยะเวลานี้ก็เป็นระยะเวลาใกล้สอบไล่เทอมสุดท้ายของสถาบันบางแห่ง (บางสถาบันกำหนดสอบไล่สุดท้ายของเดือนกุมภาพันธ์ บางสถาบันกำหนดสอบราว ๆ สัปดาห์ที่สองของเดือนมีนาคม) แม้ว่าจะได้รับความร่วมมือและความเต็มใจเป็นอย่างดีจากอาจารย์ผู้สอนประจำวิชาของแต่ละสถาบัน แต่นักศึกษาส่วนใหญ่จะเร่งทบทวนตำราเรียนเพื่อเตรียมตัวสอบ ผลก็คือ แบบสอบถามที่ถูกแจกไปนั้นได้รับกลับคืนเป็นจำนวนค่อนข้างน้อย เหตุที่ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาจำนวนน้อยมาก เนื่องจากผู้วิจัยเจาะจงเฉพาะนักศึกษาชั้นปีที่ 4 ซึ่งระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นช่วงเทอมที่สอง นักศึกษาส่วนหนึ่งของชั้นปีที่ 4 ได้ศึกษาจบแล้วในเทอมที่หนึ่ง (นักศึกษาเรียนจบในเวลาสามปีครึ่ง) จึงทำให้จำนวนประชากรลดลงมากประกอบกับเป็นระยะเวลาใกล้สอบนักศึกษาบางส่วนไม่มาเรียนเพื่อหยุดดูหนังสือเพื่อเตรียมสอบ

ปัญหาอีกประการหนึ่ง คือ ปัญหาขั้นตอนในการติดต่อขออนุญาตเก็บข้อมูลจากสถาบันต่าง ๆ ผู้วิจัยได้ขออนุญาตโดยตรงต่อคณบดีคณะนิติศาสตร์ ซึ่งก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี แต่บางสถาบันมีกฎระเบียบว่าจะต้องทำหนังสือขออนุญาตทำการสำรวจแบบสอบถามหรือทำการวิจัยไปถึงสมาคมสถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทยเสียก่อนแล้วจึงสั่งการมาให้มหาวิทยาลัยในสังกัดให้ความร่วมมือแก่ผู้วิจัย ผู้วิจัยเห็นว่าหากดำเนินการตามขั้นตอนเช่นนี้จะทำให้ล่าช้าไม่ทันการณ์ ดังนั้นจึงไม่ได้ข้อมูลจากสถาบันที่ได้กำหนดไว้ทั้งหมด จะมีเพียงบางสถาบันที่ให้ความร่วมมือ ทั้งนี้เพราะคณบดีได้พิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบแล้วว่าการศึกษารุ่นนี้จะไม่มีผลเสื่อมเสียแก่สถาบันของตน ทำให้ได้จำนวนตัวอย่างในการศึกษาน้อยกว่าที่คาดไว้มาก

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่จะทำการวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับปนิธานทางอาชีพ ดังนี้

(1) แม้ว่าการวิจัยในครั้งนี้ จะให้ประโยชน์ในแง่ของวิชาการทั้งในด้านทฤษฎี ระเบียบวิธีวิจัยและการปฏิบัติ แต่ก็ยังมีข้อบกพร่องอยู่บ้าง เช่น การจัดระดับปนิธานทางอาชีพ โดยใช้เกณฑ์ของการจัดระดับเกียรติภูมิทางอาชีพ ซึ่งมีความเหลื่อมล้ำกัน คือ การจัดระดับเกียรติภูมิทางอาชีพนั้น ได้วัดจากตำแหน่งสูงสุดของอาชีพ แต่ระดับปนิธานทางอาชีพนั้น ได้จากอาชีพกว้าง ๆ ไม่ได้มีการระบุตำแหน่งสูงสุด ซึ่งหวังเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่จะทำการศึกษาต่อไป จะได้แก้ไขให้ดีขึ้น

(2) การศึกษาปนิธานทางอาชีพ มีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ มิใช่แต่แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และความกลัวความล้มเหลว โอกาสในการเข้าสู่อาชีพและค่าของสิ่งล่อใจในอาชีพเท่านั้น ควรจะศึกษาปัจจัยอื่น ๆ เช่น อิทธิพลของกลุ่มอ้างอิง ด้วย

(3) ในการวิจัยเรื่องนี้ครั้งต่อไป ควรจะใช้การวิเคราะห์ด้วยสถิติที่ลึกซึ้งกว่าการวิเคราะห์แบบ bivariate correlation เช่น การวิเคราะห์ถดถอย (regression) ซึ่งการวิเคราะห์แบบนี้จะให้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ และสามารถบอกให้รู้ถึงผลกระทบที่แตกต่างกันของตัวแปรอิสระ ซึ่งทำให้ทราบว่าตัวแปรใดที่จะมีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามมากที่สุดด้วย

(4) การศึกษาครั้งนี้ได้เลือกศึกษาเฉพาะนิสิตนักศึกษานิติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยปิด ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว มีลักษณะภูมิหลังที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ดังนั้นถ้าเป็นไปได้ควรจะมีการศึกษาเปรียบเทียบกับนักศึกษาของมหาวิทยาลัยเปิด หรืออาจเปลี่ยนแนวการศึกษาไปศึกษากลุ่มอื่นจะเป็นการเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับปนิธานทางอาชีพให้กว้างขวางขึ้น และอาจช่วยให้ได้ข้อค้นพบที่แตกต่างไปจากเดิม

(5) ช่วงเวลาในการเก็บข้อมูลควรจะเป็นช่วงต้นปีการศึกษา จะทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนของประชากรและได้ข้อมูลไม่น้อยเกินไป ซึ่งมีผลกระทบไปถึงผลการศึกษาที่อาจจะมีความคลาดเคลื่อนได้